

Zaprimljeno: 19.4.2012.
UDK: 159.9 - 053.6

Izvorni znanstveni članak

IZLAGANJE ADOLESCENATA RIZIKU NA NAGOVOR VRŠNJAKA - VAŽNOST PERCEPCIJE SEBE I DRUGIH

Marija Forko

Martina Lotar

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Odsjek za poremećaje u ponašanju

SAŽETAK

U procesu socijalizacije od posebne važnosti su pojedinci iz okoline koji služe kao model i preko kojih osoba usvaja obrasce ponašanja. Tijekom razdoblja adolescencije vršnjaci utječu jedni na druge na različite načine koji dovode do promjena ponašanja. Jedan od tih načina je vršnjački pritisak pri kojem vršnjaci pokušavaju adolescentu nametnuti stavove i/ili ponašanje grupe.

Osobe niskog samopoštovanja u većoj mjeri popuštaju zahtjevima i očekivanjima drugih, koji se u razdoblju adolescencije odnose na usklađivanje s ponašanjem vršnjaka. Za razvoj samopoštovanja presudni su odnosi sa značajnim drugima, te se istovremeno s pojmom o sebi razvija i interpersonalna orijentacija.

Cilj ovoga rada je istražiti odnos podložnosti vršnjačkom pritisku u području rizičnih ponašanja, samopoštovanja adolescenata i njihove interpersonalne orijentacije. U istraživanju je sudjelovalo 267 učenika i učenica drugih razreda dviju zagrebačkih gimnazija. Riječ je o prigodnom uzorku koji se sastojao od 69% djevojaka i 31% mladića u dobi od 15 do 17 godina. Kako bi se ostvario cilj istraživanja, primijenjeni su sljedeći mjerni instrumenti: Hipotetske situacije za mjerenje podložnosti vršnjačkom pritisku (Lotar, 2012), Skala samoprihvatanja i samokompetentnosti (SLCS; Tafarodi i Swann, 1995), te Skala interpersonalne orijentacije (Bezinović, 2002).

Rezultati provedenog istraživanja pokazuju kako je podložnost vršnjačkom pritisku negativno povezana sa samopoštovanjem, no riječ je o niskoj povezanosti. Pokazalo se da su za objašnjenje podložnosti vršnjačkom pritisku značajni spol adolescenata, njihovo samopoštovanje i filantropska orijentacija. Vršnjačkom pritisku su podložniji mladići te adolescenti s nižim samopoštovanjem i višom filantropskom orijentacijom. Interakcijski efekti samopoštovanja i dimenzija interpersonalne orijentacije na podložnost vršnjačkom pritisku nisu se pokazali značajnim.

Ključne riječi: podložnost vršnjačkom pritisku, samopoštovanje, interpersonalna orijentacija, rizična ponašanja, adolescenti.

UVOD

Adolescenti odrastaju u okruženju koje pred njih postavlja različita očekivanja i zahtjeve, bilo da je riječ o njihovim roditeljima, učiteljima ili vršnjacima. Značajnost tih očekivanja i zahtjeva vidljiva je u odlukama koje adolescenti donose, načinu na koji se ponašaju, a pri tome vršnjaci zauzimaju posebno mjesto (Lerner i Steinberg, 2004). Rot navodi (1983) kako je vršnjačka grupa posebna mala grupa u kojoj su članovi emocionalno povezani kao i u obiteljskoj grupi.

Vršnjačka grupa utječe na socijalizaciju i razvoj identiteta adolescenta na način da omogućava mla-

doj osobi da istraži osobne interese i nesigurnosti, a zadržavajući pritom osjećaj pripadnosti i kontinuiteta s grupom prijatelja (Erikson, 1968; Hartup, 1983; Steinberg, Silverberg, 1986). Eder (1995) ističe kako vršnjaci služe kao referentni okvir koji definira, održava, objašnjava i provodi norme u dijadnim i grupnim okruženjima. Vršnjačke grupe kao okruženje i pojedinci s kojima se ostvaruju značajni odnosi mogu imati izrazito pozitivan utjecaj na razvoj osobe, one omogućavaju vježbanje socijalnih ponašanja koja vode ka kognitivnoj i socijalnoj kompetentnosti, kao i eksperimentiranje s ulogama što rezultira razvojem identiteta (Dodge i Gonzales, 2009).

Iako se na utjecaj vršnjaka često gleda kao na jedinstvenu pojavu, taj pojam zapravo obuhvaća više različitih oblika čiji prikaz slijedi (Brown i sur., 2008).

Najčešći oblik utjecaja vršnjaka je **modeliranje stavova** ili ponašanja tako da osoba koja predstavlja model iskazuje stavove ili ponašanja, a druga osoba ih usvaja (Bandura i Walters, 1963; prema Brown i sur., 2008). Prema Brown i sur. (2008) **neprijateljsko ponašanje** još je jedan od načina vršnjačkog utjecaja. Ovaj oblik uključuje širi raspon ponašanja, od zadirkivanja i ismijavanja drugih, do agresivnijih oblika kao što su bullying, prijetnje i fizička agresija. U nešto oštrijoj formi, može se činiti kako je ovaj model utjecaja vrlo sličan pritisku vršnjaka, no omalovažavanje ili zastrašivanje koje je ovdje karakteristično nije vezano sa zahtjevima za promjenom ponašanja ili stavova kao što je slučaj kod vršnjačkog pritiska (Brown i sur., 2008). Dva manje prepoznata oblika vršnjačkog utjecaja jesu **osnaživanje ponašanja** i **stvaranje prilika**. Osnaživanje ponašanja odnosi se na podržavanje ili nagrađivanje željenih aktivnosti u kojima je osoba već angažirana. Primjer za takvo ponašanje može biti kada vršnjaci nagovaraju svog prijatelja na tučnjavu i bodre ga tijekom tučnjave. Stvaranje prilika uključuje kreiranje situacija koje olakšavaju određena ponašanja bez da se ta ponašanja dodatno potiču. O ovom obliku vršnjačkog utjecaja radi se kada adolescent pozove prijatelje na "tulum" bez nadzora odraslih, što ne znači da ih je namjeravao potaknuti na eksperimentiranje s drogom i alkoholom, ali je omogućio osobama koje su pozvane da lakše sudjeluju u takvim aktivnostima (Brown i sur., 2008). Važno je naglasiti da i sama prisutnost vršnjaka predstavlja svojevrstan utjecaj na pojedinca jer prisutnost drugih može dovesti do preispitivanja vlastitih odluka stavova i ponašanja, a za posljedicu može imati i promjenu ponašanja.

Od postojećih oblika vršnjačkog utjecaja, pritisak vršnjaka je najčešće prepoznat, te izaziva najviše brige među stručnjacima (Brown i sur., 2008). Vršnjački pritisak definira se kao direktno, očito izražavanje napora članova grupe da propišu određene stavove ili aktivnosti, odnosno ograničavaju drugačije, grupi neprihvatljive, stavove ili aktivnosti (Brown, 2004). Slična definicija autora Dodge i Gonzales (2009) kaže kako je vršnjački pritisak jedan od načina vršnjačkog utjecaja pri čemu vršnjaci izravno pokušavaju nametnuti stavove ili ponašanja koja mogu biti pozitivna ili negativna. Santor, Messervey i Kusumakar (2000) preuzimaju definiciju prema kojoj je riječ o subjektivnom osje-

ćaju pritiska, nagovaranja osobe ili izazivanja od strane drugih osoba da se uključi u određena ponašanja. Analizirajući navedene definicije vršnjačkog pritiska, prve dvije navode kako je riječ o direktnom pritisku na osobu (Brown, 2004; Dodge i Gonzales, 2009), dok u trećoj definiciji (Santor, Messervey, Kusumakar, 2000) stoji kako se može raditi o subjektivnom doživljaju što znači da osoba može indirektno biti nagovorena na određeno postupanje.

Iako je definiran na različite načine, pojam vršnjačkog pritiska u svim definicijama ima negativnu konotaciju, te podrazumijeva ulaganje napora kako bi se nekome nametnuli neželjeni stavovi ili ponašanja (Brown i sur., 2008).

Steinberg i Monahan (2007) navode dva objašnjenja povećane podložnosti vršnjačkom pritisku do kojeg dolazi tijekom adolescencije. Prvo govori o istaknutosti vršnjaka kao referentne grupe, naglašavajući važnost uloge koju vršnjačka skupina ima u definiranju socijalnog konteksta tijekom rane i srednje adolescencije. Kako se pojedinca počinje svrstavati u skupinu, on primjećuje i osjeća pritisak da razvije stil, vrijednosti i interese slične onima koje podržava skupina, no isto vrijedi i suprotno, grupa se prilagođava pojedincu. Adolescenti tako koriste socijalni utjecaj kako bi kontrolirali ponašanje jedni drugih u nastojanju da potiču solidarnost i sličnost među svojom grupom, te razviju identitet koji će ih razlikovati od drugih grupa (Brown, Clasen i Eicher, 1986; Brown, 2004). Prema drugom objašnjenju, do veće podložnosti vršnjačkom pritisku dolazi uglavnom zbog promjena u osjetljivosti individue na pritisak vršnjaka. Važnija uloga vršnjaka vodi adolescenta do mijenjanja vlastitog ponašanja kako bi se uklopio u skupinu. Zbog toga što je adolescentu više stalo do mišljenja prijatelja, veća je vjerojatnost da će slijediti skupinu kako bi izbjegao njeno odbacivanje. Moguće je da ova povišena podložnost vršnjačkom pritisku tijekom rane adolescencije nastaje zbog toga što adolescenti nisu emocionalno spremni postati neovisni, pa im vršnjaci služe kao pomoć pri osamostaljivanju (Brown i sur., 1986; Steinberg i Silverberg, 1986).

Prema konceptu vršnjačkog pritiska, djeca stječu karakteristike vršnjaka s kojima se druže (Dishion i Dodge, 2005). Određene karakteristike mogu olakšati proces utjecanja ili njemu doprinijeti. Bukowski, Velasquez i Brendgen (2008) navode da podložnost adolescenta vršnjačkom pritisku ovisi o tome kako doživljava sebe, kako doživljava svoje vršnjake te o nekim kulturalnim čimbenicima kao što su norme društva u kojem živi. Iz toga proizlazi kako bi samopoštovanje adolescenata (evaluativni aspekt samo-

poimanja) i njihova interpersonalna orijentacija (stav prema drugim ljudima) mogle imati važnu ulogu u objašnjenju podložnosti vršnjačkom pritisku.

Bukowski, Velasquez i Brendgen (2008) navode dvije situacije koje će motivirati djecu da postanu slična svojim vršnjacima – neimanje prijatelja i nisko samopoštovanje. Jedna od čovjekovih potreba je ona za prijateljima, stoga ovi autori navode kako će u potrazi za prijateljima, djeca postati slična onima čiji prijatelji žele biti.

Rhodes i Wood (1992) razrađuju koncept neravnoteže koji dovodi do promjene kod adolescenata kroz samopoštovanje i utjecaj vršnjaka. Mjera u kojoj će netko biti pod utjecajem drugih ovisi o njegovu samopoštovanju, odnosno, kod osoba niskog samopoštovanja postoji veća vjerojatnost popuštanja očekivanjima i željama drugih. Kada se navedeno primjeni na koncept vršnjačkog utjecaja, znači da možemo očekivati kako će adolescenti niskog samopoštovanja biti podložniji vršnjačkom utjecaju od adolescenata visokog samopoštovanja. Bukowski i Hoza (2007; prema Bukowski, Velasquez i Brendgen, 2008) su longitudinalnim istraživanjem provjerili vezu samopoštovanja i vršnjačkog utjecaja. Sakupljali su informacije o destruktivnom ponašanju i samopoštovanju svakog djeteta te destruktivnom ponašanju djeteta koje je izabrano kao najbolji prijatelj u dvije vremenske točke. Rezultati potvrđuju polazna očekivanja, utjecaj prijatelja bio je veći kod djece s nižim samopoštovanjem u usporedbi s djecom višeg samopoštovanja. Najveća razina agresivnog ponašanja bila je kod djece čije prijateljstvo u polaznoj točki nije bilo u jednakoj mjeri uzvraćeno, koja su imala nisko samopoštovanje i kao najboljeg prijatelja izabrali dijete koje se destruktivno ponašalo.

Još jedno od istraživanja koje je povezivalo samopoštovanje i podložnost vršnjačkom pritisku proveli su Zimmerman i sur. (1997). Istraživanje je uključivalo djecu i mlade šestih, sedmih, osmih i desetih razreda, te se provodilo na kraju školske godine četiri godine zaredom. Samopoštovanje je ispitano Coopersmithovom skalom samopoštovanja (Coopersmith, 1981) koja uključuje četiri područja - globalno samopoštovanje, samopoštovanje vezano uz akademski uspjeh, vršnjačke odnose i obiteljsko funkcioniranje. Skala podložnosti vršnjačkom pritisku konstruirana je pomoću mjera Rachal i sur. (1975), te Davies i Stacey (1972). Također, ispitanike se pitalo za školske ocjene, koliko često konzumiraju alkoholna pića i u kojoj mjeri, a zloupotreba alkohola i tolerantnost na devijantna ponašanja ispitivani su upitnicima koje su kreirali

autori istraživanja. Rezultati pokazuju kako je samopoštovanje mladih u ovom uzorku u padu s porastom dobi, što je u skladu s rezultatima drugih istraživanja (Robins i Trzesniewski, 2005; Robins i sur., 2002). Istraživanje Zimmerman i suradnika (1997) pokazalo je kako mladi visokog samopoštovanja i oni čije samopoštovanje ima uzlaznu putanju manje su podložni vršnjačkom pritisku od djece i mladih čije je samopoštovanje nisko ili silazne putanje. Važno je napomenuti kako je porast u podložnosti vršnjačkom pritisku uočen na razini cijelog uzorka, no taj porast je najveći kod onih čije samopoštovanje pada. Kod adolescenata s niskim samopoštovanjem prisutna je i zloupotreba alkohola te niski školski uspjeh i osjetljivost na pritisak vršnjaka, što ukazuje na prisutnost više rizičnih čimbenika (Zimmerman i sur., 1997).

Urberg i suradnici (2003) ispitivali su individualne razlike i razlike u odnosima koje utječu na podložnost vršnjačkom pritisku. Individualne razlike koje su povezane s podložnosti vršnjačkom pritisku obuhvaćaju traženje uzbuđenja, usvojenost socijalnih normi, percepciju štetnosti sredstava ovisnosti i samopoštovanje. Autori su pretpostavili kako je nisko samopoštovanje rizični čimbenik za podložnost vršnjačkom pritisku, međutim, istraživanjem se to nije pokazalo. Niti jedan od identificiranih rizičnih čimbenika koji se odnosi na individualna obilježja nije bio značajno povezan s podložnosti vršnjačkom pritisku, već su prihvaćenost od strane prijatelja i kvalitetno prijateljstvo pozitivno povezani sa spremnosti konformiranju ponašanja vršnjaka.

Rezultati prikazanih istraživanja navode na zaključak kako postoji određena povezanost između niskog samopoštovanja i veće podložnosti vršnjačkom pritisku, no taj nalaz nije konzistentan. Osim toga, i drugi čimbenici pored samopoštovanja mogu imati značajnu ulogu u tom procesu.

U istraživanjima koja se bave podložnošću vršnjačkim pritiskom navedeni se fenomen znatno češće pokušavao objasniti razlikama u samopoštovanju adolescenata, dok je način na koji adolescenti percipiraju druge u potpunosti zanemaren. Sullivan je još 1953. u svojoj interpersonalnoj teoriji psihijatrije istaknuo kako se sa samopoimanjem istovremeno razvija i interpersonalna orijentacija (prema Pervin i John, 2001). I samopoimanje i interpersonalna orijentacija najviše su određeni prirodom odnosa djece i mladih sa značajnim drugima (Bezinović, 2002). Interpersonalna orijentacija odnosi se na stavove osobe prema generaliziranim drugima, a riječ je o orijentaciji prema ljudima, od ljudi i protiv ljudi (Horney, 1976, prema Pervin i John, 2001).

I u današnje vrijeme mnogi autori naglašavaju važnost socijalnog aspekta samopoimanja, njegova razvoja u socijalnom kontekstu te njegove interpersonalne funkcije (na primjer Andersen i Chen, 2002; Baumeister, 1998; Carmichael i sur., 2007; Higgins, 1987; Leary, 2008; Sedikides i Brewer, 2001). Tako Baumeister (1998) ističe kako se pojam o sebi razvija u odnosima s drugima tijekom cijelog života te kako su interpersonalni odnosi nužni za uspješan razvoj pojma o sebi. Osim toga, autor naglašava kako pojam o sebi ne možemo tretirati samo kao rezultat interpersonalnih odnosa, već je pojam o sebi aktivan ispitanik u tim odnosima. Nešto kasnije, Tice i Baumeister (2001) daju još veću važnost interpersonalnim odnosima za samopoimanje osobe naglašavajući kako je zapravo razvoj, korištenje, mijenjanje i održavanje samopoimanja u funkciji povezivanja pojedinca s drugim pripadnicima njegove vrste.

U istraživanjima koja se bave različitim oblicima vršnjačkog utjecaja istraživači se uglavnom usmjeravaju na različita obilježja adolescenta na kojeg vršnjaci vrše utjecaj pri čemu se naglasak stavlja na njegovom doživljaju i vrednovanju sebe samog. Kako adolescent doživljava svoje vršnjake i kakav je efekt tog doživljaja na njegovu otvorenost za utjecaj, u istraživanjima je nepravedno zanemareno. Pretpostavka je da će adolescenti koji su više orijentirani prema drugim ljudima pa tako i svojim vršnjacima imati veću potrebu konformirati se zahtjevima tih vršnjaka, za razliku od onih adolescenata koji imaju mizantropsku orijentaciju.

Zbog povezanog razvoja samopoimanja i percepcije važnih drugih te važnosti koju oba ova aspekta imaju za vršnjačke odnose u adolescenciji, čini se važnim istražiti odnos navedenih konstrukata s podložnošću vršnjačkom pritisku u području rizičnih ponašanja.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE

Vršnjački pritisak, kao jedan od oblika vršnjačkog utjecaja, javlja se kao sastavni dio socijalizacije i grupnih procesa. Dosadašnja istraživanja pokazuju kako su neki mladi podložniji vršnjačkom pritisku od drugih, te kako bi adolescentov doživljaj sebe i doživljaj drugih mogla biti obilježja koja će objasniti njegovu podložnost vršnjačkom pritisku.

Cilj ovoga rada je istražiti odnos podložnosti vršnjačkom pritisku u području rizičnih ponašanja, samopoštovanja adolescenata i njihove interpersonalne orijentacije. Problemska pitanja na koja će se ovim radom nastojati odgovoriti jesu:

1. Postoji li povezanost između podložnosti vršnjačkom pritisku u području rizičnih ponašanja sa samopoštovanjem i interpersonalnom orijentacijom adolescenata?

Hipoteza: Očekuje se negativna povezanost podložnosti vršnjačkom pritisku sa samopoštovanjem i mizantropskom orijentacijom te pozitivna povezanost podložnosti vršnjačkom pritisku i filantropske orijentacije.

2. Postoji li interakcijski efekt samopoštovanja i dimenzija interpersonalne orijentacije na podložnost vršnjačkom pritisku?

Hipoteza 1: Očekuje se značajan interakcijski efekt samopoštovanja i filantropske orijentacije na podložnost vršnjačkom pritisku. Pri tom očekujemo da će kod adolescenata s nižim samopoštovanjem porast u filantropskoj orijentaciji biti praćen porastom u podložnosti, dok kod adolescenata s višim samopoštovanjem promjena u filantropskoj orijentaciji neće imati efekta na podložnost vršnjačkom pritisku.

Hipoteza 2: Pretpostavlja se kako će interakcija samopoštovanja i mizantropske orijentacije na podložnost vršnjačkom pritisku biti statistički značajna. Očekuje se da kod adolescenata s višim samopoštovanjem promjena u mizantropskoj orijentaciji nema efekt na podložnost vršnjačkom pritisku, dok će kod adolescenata s nižim samopoštovanjem porast u mizantropskoj orijentaciji biti praćen padom u podložnosti vršnjačkom pritisku.

METODA

Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo 267 učenika i učenica drugih razreda dviju zagrebačkih općih gimnazija. Riječ je o prigodnom uzorku koji se sastojao od 31.5% mladića i 68.5% djevojaka u dobi između 15 i 17 godina ($M=15,73$; $SD=0,49$). Dobiveni omjer učenika s obzirom na spol uobičajen je za gimnazije općeg smjera. Ispitivanje je provedeno grupno u razredima za vrijeme školskog sata, a trajalo je oko 30 minuta.

Mjerni instrumenti

Hipotetske situacije za mjerenje podložnosti vršnjačkom pritisku (Lotar, 2012)

Podložnost vršnjačkom pritisku ispitana je pomoću 28 hipotetskih situacija koje uključuju sljedeća rizična ponašanja: konzumaciju alkohola, pušenje cigareta, pušenje marihuane, kršenje roditeljskih pravila, markiranje, uključivanje u seksual-

ne odnose, te krađu. Ponašanja prema kojima adolescenti vrše pritisak na pojedinca, kao i situacije u kojima se pritisak odvija, odabrane su u skladu s podacima prikupljenim u ranijim istraživanjima o tome u kojim područjima adolescenti u Hrvatskoj najviše doživljavaju vršnjački pritisak (Lebedina-Manzoni, Lotar i Ricijaš, 2008).

Svaka situacija vezana je uz grupu vršnjaka koja sudjeluje u rizičnom ponašanju i očekuje od ispitanika da se i on priključi. Zadatak ispitanika je da pokušaju procijeniti što bi učinili u opisanoj situaciji iako se ne žele ponašati na način na koji ih vršnjaci nagovaraju te da odaberu odgovor koji najbolje opisuje njihovu reakciju u svakoj situaciji. Za svako pitanje ponudene su četiri mogućnosti koje se razlikuju po ispitanikovo pretpostavljenoj reakciji na nagovor vršnjaka, odnosno, variraju od potpunog konformiranja traženom ponašanju do odbijanja uključivanja u ponašanje bez promišljanja o mogućim posljedicama nekonformiranja. Odgovor ispitanika boduje se od 1 do 4 pri čemu 1 znači odbijanje uključivanja u ponašanje, a 4 potpuno konformiranje. Primjer jedne hipotetske situacije glasi: "Nakon škole tvoji prijatelji su dogovorili krađu slatkiša u obližnjoj trgovini. Dok će jedni odvrćati pozornost prodavača, drugi će uzimati s polica. Nagovaraju i tebe da im se pridružiš. Iako to ne želiš učiniti i bojiš se da ćeš biti uhvaćen/na, što ćeš učiniti?" Ponudeni odgovori kreću se od "Odbijam sudjelovati u krađi ne mareći o tome što će moji prijatelji misliti", preko "Odbijam sudjelovati u krađi iako me muče mogući komentari i reakcije" i "Kako bih izbjegao/la komentare i reakcije, sudjelujem u krađi, ali se trudim cijelo vrijeme držati po strani" pa sve do "Aktivno sudjelujem u krađi kao i ostali/e dečki/cure". Ponudeni odgovori su za sve situacije jednako stupnjevani. Pri tome samo prvi ponudeni odgovor ukazuje na nepodložnost jer se adolescent odbija uključiti u ponašanje i ne promišlja, niti brine o mogućim posljedicama nekonformiranja. Već idući mogući odgovor u kojem je navedeno kako se adolescent odbija uključiti u ponašanje, no brine oko posljedica svoje odluke, ukazuje na podložnost vršnjačkom pritisku. Naravno, u tom je slučaju riječ o vrlo niskoj podložnosti. Važno je naglasiti kako se podložnost vršnjakom pritisku ne očituje isključivo kroz promjenu ponašanja, već i sama briga adolescenta oko toga kakve posljedice će njegovo ponašanje izazvati od strane vršnjaka ukazuje na podložnost. Adolescent koji brine oko posljedica svog ponašanja, u situaciji dodatnog vršnjačkog pritiska, bit će skloniji i prilagoditi svoje ponašanje zahtjevima vršnjaka nego

onaj adolescent koji ne brine o tome hoće li mu se vršnjaci izrugivati.

Hipotetske situacije za mladiće i djevojke razlikuju se jedino kada je riječ o podložnosti vršnjačkom pritisku za stupanje u seksualne odnose jer se pretpostavlja kako je donošenje odluke o podlijevanju vršnjačkom pritisku za to ponašanje rodno specifično. Mladići i djevojke se razlikuju po čimbenicima koje razmatraju kada donose odluku o tome hoće li se upustiti u seksualni odnos (Halpern-Felsher, 2009), ali i s obzirom na njihova uvjerenja o seksualnom odnosu (Pinquart, 2010) te ambivalentnosti pri donošenju odluke o upuštanju u seksualni odnos (O'Sullivan i Gaines, 1998; Pinquart, 2010). Zbog navedenih rodni razlika, za uključivanje u seksualni odnos, osmišljene su različite, rodno specifične, situacije (Lotar, 2012). Situacije za djevojke odnose se na nagovor prijateljica da se djevojka općenito upusti u seksualne odnose iako se ne osjeća spremnom, dok hipotetske situacije za mladiće više opisuju specifične situacije u kojima vršnjaci vrše pritisak na pojedinca da se upusti u seksualni odnos baš u toj situaciji (npr. zbog oklade).

Ukupni rezultat na mjeri podložnosti vršnjačkom pritisku računa se kao prosjek rezultata na svim hipotetskim situacijama. Pouzdanost hipotetskih situacija za mladiće iznosi $\alpha=0,90$, a za djevojke $\alpha=0,94$.

Skala samosviđanja i samokompetentnosti

(Self-liking/Self-competence Scale, SLCS; Tafarodi i Swann, 1995)

Skala se sastoji od dvije subskale od kojih jedna mjeri samosviđanje, a druga samokompetentnost. Svaka subskala sastoji se od 10 čestica. Unutar svake subskale pet je čestica pozitivnog, a pet negativnog smjera. Nakon rekodiranja čestica veći rezultat ukazuje na veće samosviđanje, odnosno samokompetentnost. Ako se rezultati na subskalama samosviđanja i samokompetentnosti zbroje, dobiva se opća mjera samopoštovanja. Zadatak ispitanika je procijeniti koliko pojedina tvrdnja vrijedi za njih na skali od 5 stupnjeva (1 znači 'u potpunosti netočno', a 5 'u potpunosti točno').

Rezultati postignuti na ovoj skali biti će prikazani ukupno, kao mjera samopoštovanja, budući da je faktorska analiza pokazala jedan značajni faktor (Lotar, 2012). Unutarnja konzistencija cijele skale je visoka i iznosi $\alpha=0,91$.

Skala interpersonalne orijentacije (Bezinović, 2002)

Skala interpersonalne orijentacije ispituje stavove prema generaliziranim drugima, a sastoji se od

dva faktora – pozitivne (filantropske) orijentacije i negativne (mizantropske) orijentacije. Svaki od navedenih faktora sadrži dva subfaktora pa tako filantropska orijentacija sadrži potrebu za ljudima (8 čestica) i prijateljstvo (8 čestica), a mizantropska orijentacija sadrži nepovjerenje (7 čestica) i socijalnu izolaciju (6 čestica). Pri tome možemo zaključiti kako nepovjerenje ukazuje na orijentaciju protiv ljudi, a socijalna izolacija na orijentaciju od ljudi (Bezinović, 1987). Zadatak ispitanika je označiti svoj stupanj slaganja sa svakom tvrdnjom na skali od pet stupnjeva (od 1 - uopće se ne slažem do 5 - u potpunosti se slažem).

Lotar (2012) navodi kako je dvofaktorsko rješenje Skale interpretabilnije od onog s četiri značajna faktora te da faktorska struktura pokazuje kako je čestica "Moja potreba za ljudima je vrlo mala" koja bi trebala mjeriti mizantropsku orijentaciju zasićena s obje komponente. Zbog toga je za potrebe ovog rada ukupni rezultat na Skali formiran kao prosjek rezultata na česticama koje mjere filantropsku i onima koje mjere mizantropsku orijentaciju pri čemu ranije navedena čestica nije uključena u ukupni rezultat. Pouzdanost za skalu filantropske orijentacije iznosi $\alpha=0,88$, a za skalu mizantropske orijentacije $\alpha=0,83$.

Postupak

Ispitivanje je provedeno tijekom studenog 2010. godine u dvije zagrebačke gimnazije. Mjerni instrumenti su primijenjeni grupno, po razrednim odjeljenjima tijekom školskog sata, a postupak je trajao

oko 30 minuta. Prije primjene mjernih instrumenata ispitanicima je rečeno kako se ispituje njihovo ponašanje u vršnjačkim odnosima. Pri tome, ispitanicima nije spominjano kako se istraživanje bavi podložnošću vršnjačkom pritisku zbog negativnih konotacija konstrukta što bi moglo dovesti do još većeg podcjenjivanja samoprocjena ispitanika. Zajamčena im je anonimnost i objašnjeno kako će se rezultati koristiti isključivo u istraživačke svrhe, te kako će se prikazivati samo grupni rezultati. Nakon ispunjavanja upitnika ispitanicima je objašnjena prava svrha istraživanja.

Obrada podataka

Povezanost između konstrukata u ovom istraživanju računata je pomoću parcijalnog koeficijenta korelacije pri čemu su kontrolirani efekti spola ispitanika. Doprinos samopoštovanja i interpersonalne orijentacije te interakcijski efekt samopoštovanja i interpersonalne orijentacije na podložnosti vršnjačkom pritisku testiran je pomoću hijerarhijske regresijske analize.

REZULTATI

Prije nego što smo testirali postavljene hipoteze, analizirali smo prosječne vrijednosti ispitanika na varijablama uključenim u istraživanje. U tablici 1. prikazane su aritmetičke sredine i standardne devijacije na svim varijablama.

Ako uzmemo u obzir kako se mogući rezultat na Skali podložnosti vršnjačkom pritisku kreće od 1

Tablica 1. Deskriptivni pokazatelji podložnosti vršnjačkom pritisku, samopoštovanja i interpersonalne orijentacije

	Mladići		Djevojke		Ukupno			
	M	SD	M	SD	M	SD	Mogući raspon	
Podložnost vršnjačkom pritisku	2,30	0,73	1,72	0,52	1,90	0,65	1-4	
Samopoštovanje	76,73	11,86	73,56	13,08	74,56	12,77	20-100	
Interpersonalna orijentacija	Filantropska	53,56	10,75	55,73	10,28	55,04	10,46	16-80
	Mizantropska	27,37	8,54	27,57	8,17	27,51	8,27	12-60

Tablica 2. Deskriptivni pokazatelji podložnosti vršnjačkom pritisku za različita rizična ponašanja

Podložnost vršnjačkom pritisku u području rizičnih ponašanja	Mladići		Djevojke		Mann-Whitney U
	Medijan	Raspon	Medijan	Raspon	
Krađa	2	3	1	3	4552**
Pušenje marihuane	1	3	1	3	5785**
Kršenje roditeljskih pravila	3	3	1	3	5536,5**
Konzumacija alkohola	4	3	1	3	5311**
Markiranje	3	3	2	3	6628*
Upuštanje u seksualne odnose	2	3	1	3	2904,5**
Pušenje cigareta	1	3	1	3	6441**

* $p<0,05$; ** $p<0,01$

do 4, vidljivo je kako je podložnost vršnjačkom pritisku uzorka niska. Pri tome je podložnost pritisku veća kod mladića ($t=8,28$; $df=265$; $p<0,01$).

Prosječne vrijednosti podložnosti adolescenata vršnjačkom pritisku za različita rizična ponašanja prikazane su u tablici 2. S obzirom da su rezultati za pojedina ponašanja izraženi na ordinalnoj skali te distribucije rezultata značajno odstupaju od normalne, kao mjera centralne tendencije odabran je medijan, a kao mjera raspršenja, raspon rezultata.

Ako pogledamo samo djevojke, vidimo kako postižu viši rezultat samo kada je riječ o markiranju. Kod mladića je situacija nešto drugačija jer vrijednosti su u prosjeku više, te rezultati Mann-Whitney testa pokazuju kako su mladići podložniji vršnjačkom pritisku od djevojaka, bez obzira o kojem rizičnom ponašanju je riječ. Najveću podložnost vršnjačkom pritisku mladići pokazuju za konzumaciju alkohola te kršenje roditeljskih pravila i markiranje. Vidljivo je kako su rasponi rezultata za sve situacija manji od mogućeg raspona. Iz toga zaključujemo kako su ispitanici prilično homogeni u procjeni vlastite podložnosti vršnjačkom pritisku.

Rezultati ispitanika na skali samopoštovanja i filantropske orijentacije nešto su viši od prosječne vrijednosti skale, dok su na skali mizantropske orijentacije nešto niži. Rezultati su pokazali kako se mladići i djevojke ne razlikuju u samopoštovanju ($t=1,89$; $df=265$; $p>0,05$), kao ni u filantropskoj ($t=-1,58$; $df=265$; $p>0,05$), ni mizantropskoj orijentaciji ($t=-0,18$; $df=265$; $p>0,05$).

Kako bismo ispitali povezanost između podložnosti vršnjačkom pritisku i samopoštovanja te interpersonalne orijentacije, izračunali smo parcijalni koeficijent korelacije među varijablama uključenim u istraživanje pri čemu su kontrolirani efekti spola (tablica 3).

Podložnost vršnjačkom pritisku negativno je povezana sa samopoštovanjem, no riječ je o vrlo niskoj povezanosti. Očekivali smo kako će se

pokazati umjerena negativna povezanost između ove dvije varijable te je stoga ovako niska povezanost neočekivana. S druge strane, ni filantropska, ni mizantropska orijentacija uopće nisu povezane s podložnosti adolescenata vršnjačkom pritisku. Možemo zaključiti kako je prva hipoteza samo djelomično potvrđena.

Drugi problem ovog istraživanja bio je ispitati interakcijske efekte samopoštovanja i filantropske orijentacije te samopoštovanja i mizantropske orijentacije na podložnost vršnjačkom pritisku. Kako bismo odgovorili na taj istraživački problem, provedena je hijerarhijska regresijska analiza s podložnosti vršnjačkom pritisku kao kriterijem, dok su u prvom koraku uključeni spol, samopoštovanje te filantropska i mizantropska orijentacija, a u drugom koraku uključeni su umnošci samopoštovanja i pojedine dimenzije interpersonalne orijentacije te filantropske i mizantropske orijentacije. Sve prediktorske varijable su centrirane prije analize tako da njihova aritmetička sredina iznosi 0.

Rezultati hijerarhijske regresijske analize pokazali su kako prediktorske varijable uključene u prvom koraku objašnjavaju 20,6% varijance podložnosti vršnjačkom pritisku ($R^2=0,206$; $p<0,01$) (tablica 4). Uvođenjem interakcijskih efekata u drugom koraku objašnjeno je dodatnih 1,6% varijance podložnosti vršnjačkom pritisku no to povećanje koeficijenta multiple determinacije nije statistički značajno ($\Delta R^2=0,016$; $p>0,05$). Takav rezultat ukazuje na nepostojanje interakcijskih efekata samopoštovanja i filantropske, odnosno, mizantropske orijentacije te će biti interpretiran samo prvi model koji ne uključuje interakcijske efekte (Hayes, 2005).

Inspekcijom nestandardiziranih regresijskih koeficijenata prvog koraka u tablici 4, vidljivo je da spol, samopoštovanje i filantropska orijentacija predstavljaju značajne prediktore podložnosti vršnjačkom pritisku. U skladu s ranije prikazanim rezultatima, mladići pokazuju veću podložnost pritisku, a porast u samopoštovanju praćen je malim

Tablica 3. Korelacije između podložnosti vršnjačkom pritisku, samopoštovanja i dimenzija interpersonalne orijentacije uz parcijalizaciju efekta spola

	Podložnost vršnjačkom pritisku	Samopoštovanje	Filantropska orijentacija	Mizantropska orijentacija
Podložnost vršnjačkom pritisku	1	-0,15*	0,10	0,00
Samopoštovanje		1	0,07	-0,30**
Filantropska orijentacija			1	-0,36**
Mizantropska orijentacija				1

* $p<0,05$; ** $p<0,01$

padom u podložnosti vršnjačkom pritisku, dok je porast u filantropskoj orijentaciji praćen porastom u podložnosti.

RASPRAVA

Istraživanja vršnjačkog utjecaja pokazala su kako je razdoblje adolescencije vrijeme u kojem je najviše izražena podložnost vršnjačkom pritisku (Sim i Koh, 2003; Brown i sur., 2008; Zimmerman i sur., 1997). Kao što je već rečeno, rezultati ovog istraživanja upućuju na nisku podložnost vršnjačkom pritisku adolescenata u različitim rizičnim ponašanjima. Takvi rezultati u skladu su s rezultatima postojećih korelacijskih istraživanja provedenih u Hrvatskoj iako je podložnost vršnjačkom pritisku mjerena drugačijim instrumentom (Skala podložnosti vršnjačkom pritisku – Lebedina-Manzoni, Lotar i Ricijaš, 2008; Lotar, 2011). Niska podložnost vršnjačkom pritisku pokazala se i u nekim korelacijskim istraživanjima u svijetu (Carter, Bennetts i Carter, 2003). S druge strane, rezultati eksperimentalnih istraživanja pokazuju visoku podložnost vršnjačkom pritisku (Cohen i Prinstein, 2006; Prinstein, Brechwald i Cohen, 2011). Niski rezultati mogu se objasniti na više načina. Već je ranije spomenuto kako adolescenti često nisu svjesni svoje podložnosti vršnjačkom pritisku. S obzirom da je riječ o upitniku s hipotetskim situacijama, moguće je kako se ispitanici nisu mogli “uživjeti” u situaciju koja je opisana, odnosno, iz svoje pozicije misle kako bi bili u mogućnosti oduprijeti se željama i nagovaranju vršnjaka. Nadalje, moguće je kako ispitanici ne žele priznati da su podložni vršnjačkom pritisku, dajući

socijalno poželjne odgovore i time podcjenjujući svoju podložnost. U razdoblju adolescencije osoba se nalazi u procesu formiranja vlastitog identiteta i razvoja neovisnosti o drugima. Unatoč tome što se tek nalaze na putu dostizanja autonomije, društveno je poželjno da adolescent ima svoje mišljenje i stav, te da se izbori i zauzme za sebe unatoč mogućem protivljenju vršnjaka. Kako su adolescenti još uvijek uvelike orijentirani na odnose s vršnjacima, u velikoj mjeri se konformiraju njihovom ponašanju. No, zbog spomenutog utjecaja društva i prevladavajućeg mišljenja o osobi koja mora imati svoj stav, često to nisu skloni priznati. Stoga je moguće kako određene odgovore koji se odnose na zauzimanje vlastitog stava i suprotstavljanje nagovoru vršnjaka, adolescenti percipiraju kao socijalno poželjne pa se iz tog razloga odlučuju za njih.

Pri interpretaciji rezultata važno je ne zanemariti karakteristike ispitanika koje su mogle utjecati na rezultate. Naime, uzorkom su obuhvaćeni mladi koji pohađaju gimnazije, a da bi upisali tu školu, potrebno je imati odličan uspjeh u višim razredima osnovne škole. Štoviše, većina gimnazijalaca ima ocjenu odličan iz svih predmeta u osnovnoj školi. Riječ je o mladima koji su uspješni u obrazovanju, što je dodatni čimbenik zaštite za sudjelovanje u rizičnim i delinkventnim ponašanjima.

Istraživanje je pokazalo kako su vršnjačkom pritisku generalno više podložni mladići, što je u skladu s istraživanjima drugih autora (Berndt, 1979; Brown i sur., 2008; Brown i sur., 1986; Crockett, Raffaelli, Shen, 2006; Lebedina-Manzoni, Lotar i

Tablica 4. Rezultati hijerarhijske regresijske analize testiranja interakcijskih efekata samopoštovanja te filantropske i mizantropske orijentacije na podložnost vršnjačkom pritisku

	Korak 1			Korak 2		
	b	Standardna pogreška	t	b	Standardna pogreška	t
Odsječak	2,32	0,64	36,06**	2,31	0,07	35,01**
Spol	-0,61	0,08	-8,75**	-0,61	0,08	-7,86**
Samopoštovanje	-0,01	0,00	-2,32*	-0,01	0,00	-2,10*
Filantropska orijentacija	0,01	0,00	2,78**	0,01	0,00	3,27**
Mizantropska orijentacija	0,00	0,00	0,24	0,00	0,00	-0,27
Samopoštovanje × filantropska orijentacija				-0,00	0,00	-2,17*
Samopoštovanje × mizantropska orijentacija				-0,00	0,00	-0,16
Filantropska × mizantropska orijentacija				0,00	0,00	-0,47
Ukupni model						
R	0,454			0,472		
Korigirani R ²	0,194			0,202		
ΔR ²	0,206**			0,016		

Legenda: * p<0,05; ** p<0,01; spol: 0 - mladići, 1 - djevojke; b – nestandardizirani regresijski koeficijent; R – koeficijent multiple korelacije; R² – koeficijent multiple determinacije; ΔR² – promjena koeficijenta multiple determinacije

Ricijaš, 2008). U problemskim pitanjima ovog rada nije se posebno naglašavalo ispitivanje razlika po spolu u podložnosti vršnjačkom pritisku, međutim, budući da se radi o jednom od ključnih spoznaja glede ovog konstrukta, rezultati po spolu prikazani su uz odgovore na problemska pitanja. U svim rizičnim ponašanjima obuhvaćenim upitnikom, mladići su podložniji vršnjačkom pritisku od djevojaka. Mladići su inače skloniji rizičnom i delinkventnom ponašanju od djevojaka, a takva ponašanja mogu biti odraz svojevrsnog dokazivanja i izražavanja pripadnosti vršnjačkoj grupi. Pardini, Loeber i Stouthamer-Loeber (2005) navode kako mladići više sudjeluju u takvim ponašanjima jer su skloniji prihvatiti pozitivna uvjerenja vezana za delinkventne aktivnosti. Nadalje, adolescentice nisu toliko usmjerena na grupne odnose, već više na dijadne odnose. Stoga je moguće da djevojke nisu toliko izložene situacijama koje su opisane u Skali pa su i njihove procjene podložnosti vršnjačkom pritisku niže. Još jedno moguće objašnjenje rodnih razlika odnosi se na to da u grupi mladića rizična ponašanja predstavljaju način dokazivanja u vršnjačkoj grupi dok kod djevojaka to nije ključni način dokazivanja. Iz toga proizlazi da bi djevojke u manjoj mjeri bile izložene osuđivanju svojih vršnjakinja u slučaju odbijanja sudjelovanja u rizičnim ponašanjima nego što je slučaj s mladićima.

Prvi problem ovog istraživanja bio je ispitati povezanost podložnosti vršnjačkom pritisku sa samopoštovanjem i dimenzijama interpersonalne orijentacije. Istraživanja su pokazala kako su samopoštovanje i podložnost vršnjačkom pritisku negativno povezani (Zimmerman i sur., 1997; Bukowski i Hoza, 2007, prema Bukowski, Velasquez i Brendgen, 2008) stoga je hipoteza temeljena na tim rezultatima.

Dobivena je negativna, ali neočekivano niska povezanost između samopoštovanja i podložnosti vršnjačkom pritisku. Ovako nisku povezanost moguće je jednim dijelom objasniti i homogenim odgovorima ispitanika. Odgovori ispitanika na Upitniku podložnosti vršnjačkom pritisku grupirani su oko nižih vrijednosti, dok su rezultati samopoštovanja grupirani oko viših vrijednosti. Ispitanika čiji odgovori odudaraju od većine nema mnogo i njihovi rezultati nemaju znatnog utjecaja na prosječan rezultat kao ni na raspršenje rezultata koje je nisko. Moguće je da je tako nisko raspršenje dovelo i do niže povezanosti ova dva konstrukta.

Prvom hipotezom smo pretpostavili i negativnu povezanost podložnosti vršnjačkom pritisku s mizantropskom orijentacijom te pozitivnu poveza-

nost s filantropskom orijentacijom. No, rezultati su pokazali kako podložnost vršnjačkom pritisku nije povezana s dimenzijama interpersonalne orijentacije.

Drugi problem ovog istraživanja odnosio se na provjeru interakcijskih efekata samopoštovanja i dimenzija interpersonalne orijentacije na podložnost vršnjačkom pritisku. Budući da se samopoimanje osobe kao i njegova percepcija drugih odvija istovremeno i u socijalnom okruženju te da je utvrđena povezanost između samopoštovanja i mizantropske orijentacije (Bezinović, 2002), pretpostavili smo kako postoji značajan interakcijski efekt samopoštovanja i filantropske, odnosno, mizantropske orijentacije na podložnost vršnjačkom pritisku. Rezultati hijerarhijske regresijske analize pokazali su kako interakcijski efekti samopoštovanja i dimenzija interpersonalne orijentacije nisu značajni. Dakle, rezultati su pokazali kako ne možemo prihvatiti drugu i treću hipotezu. Pokazalo se da su za objašnjenje podložnosti vršnjačkom pritisku značajni spol adolescenata, njihovo samopoštovanje i filantropska orijentacija. Iz rezultata je vidljivo kako su efekti samopoštovanja i filantropske orijentacije vrlo mali te se postavlja pitanje kolika je praktična vrijednost dobivenih efekata. S obzirom da su rezultati pokazali kako ni doživljaj sebe, ni doživljaj drugih ljudi ne objašnjava podložnost vršnjačkom pritisku u mjeri u kojoj bismo to očekivali, moguće je da su ovakvi rezultati jednim dijelom odraz načina na koji je podložnost vršnjačkom pritisku mjerena. Kako se podložnost pritisku ispitivala upitnikom s hipotetskim situacijama, nije sasvim jasno jesu li odgovori ispitanika odraz njihova ponašanja ili namjere ponašanja u opisanim situacijama ili su rezultat nemogućnosti procjene vlastitog ponašanja. Nadalje, dobiveni rezultati mogu biti i posljedica davanja socijalno poželjnih odgovora ispitanika. Moguće je da su ispitanici svjesni vlastite podložnosti vršnjačkom pritisku i mogu procijeniti vlastito ponašanje u stvarnoj situaciji, no ne osjećaju se ugodno priznati konformiranje vršnjacima. U uputi je ispitanicima naglašeno da pokušaju procijeniti bi li se uključili u ponašanja na koja ih vršnjaci nagovaraju iako to oni ne žele. Ipak, ne možemo biti sigurni da su svi ispitanici davali samoprocjene u skladu s uputom. Moguće je i da određena ponašanja obuhvaćena upitnikom adolescenti izabiru samoinicijativno, bez obzira postoji li nagovaranje od strane vršnjaka, pa im je bilo teško procijeniti kako bi se ponašali u situaciji da se ne žele uključiti u ta ponašanja. Ako uzmemo u obzir rezultate eksperimentalnih istraživanja koji su pokazali višu podložnost adolescenata vršnjačkom pritisku i veće

raspršenje rezultata, u budućim istraživanjima koja će se baviti korelatima podložnosti vršnjačkom pritisku ili uzrocima podložnosti, svakako bi trebalo pokušati mjeriti podložnost eksperimentalnom metodologijom. Ukoliko se u budućim istraživanjima primjenjuju hipotetske situacije, potrebno je dodatno ispitanicima u uputi objasniti što znače hipotetske situacije te kako je izuzetno važno da se pokušaju zamisliti u opisanoj situaciji upravo onako kako je u opisu navedeno.

Osim navedenog, moguće je kako kod zagrebačkih adolescenata samopoštovanje i interpersonalna orijentacija doista nemaju važnu ulogu u objašnjenju podložnosti vršnjačkom pritisku. Čini se da neke druge varijable imaju veću ulogu u objašnjenju ponašanja adolescenta u situaciji vršnjačkog pritiska kao što se to pokazalo i u istraživanju Urberg i sur. (2003). Možemo pretpostaviti kako adolescenti svoju odluku o tome hoće li se konformirati zahtjevima vršnjaka ili ne više temelje na obilježjima situacije u kojoj se nalaze. Pri tome, varijable koje se odnose na obilježja situacije mogu biti broj prisutnih adolescenata u situaciji vršnjačkog pritiska, kvaliteta odnosa s tim vršnjacima, koje su posljedice konformiranja ponašanju vršnjaka, koje su posljedice odbijanja konformiranja od strane vršnjaka, roditelja ili društva u cjelini. Rezultati istraživanja koji bi potvrdili veću važnost obilježja situacije u odnosu na sliku koju adolescenti imaju o sebi ili način na koji procjenjuju svoje vršnjake doveli bi u pitanje važnost niza različitih teorija i modela koji pretpostavljaju kako uzrok podložnosti vršnjačkom pritisku leži u obilježjima pojedinca (npr. Brown i sur., 2008; Ajzen i Fishbein, 1980).

Značajno ograničenje ovog istraživanja leži u homogenosti uzorka. S obzirom da su rezultati prikazani u ovom radu dobiveni u predistraživanju za veće istraživanje bilo je važno da uzorkom budu obuhvaćeni mladi grada Zagreba koji pohađaju drugi razred gimnazije. Budući da nisu ispitivani

mladi iz drugih gradova i sredina, mladi iz strukovnih škola ili oni koji nisu nastavili obrazovanje nakon osnovne škole, temeljem dobivenih rezultata ne možemo generalizirati dobivene zaključke na populaciju hrvatskih adolescenata. Zbog navedenih obilježja uzorka, ne iznenađuje da su ispitanici postigli niže rezultate na upitniku podložnosti vršnjačkom pritisku i više rezultate na skali samopoštovanja. Ostaje nejasno kakvi bi rezultati bili da je uzorak bio reprezentativan, no sigurno je kako bi distribucije odgovora bile nešto drugačije od dobivenih zbog većeg raspršenja odgovora. Buduća istraživanja bi svakako trebala provesti na heterogenom uzorku koji bi uključivao i adolescente nižeg samopoštovanja.

ZAKLJUČAK

Rezultati provedenog istraživanja pokazali su kako je podložnost adolescenata vršnjačkom pritisku mjerena hipotetskim situacijama niska. Područja najviše razine podložnosti dobivena su na ponašanjima koja su inače učestalija među mladima kao što su konzumacija alkohola i kršenje roditeljskih pravila.

Značajni prediktori podložnosti vršnjačkom pritisku su spol, samopoštovanje i filantropska orijentacija, no riječ je o malim efektima. Podložniji vršnjačkom pritisku su mladići te adolescenti s nižim samopoštovanjem i višom filantropskom orijentacijom. Interakcije samopoštovanja i filantropske te mizantropske orijentacije nemaju značajan efekt na podložnost vršnjačkom pritisku.

Rezultati provedenog istraživanja pokazuju kako je za objašnjenje podložnosti vršnjačkom pritisku, osim obilježja adolescenata, potrebno uključiti i obilježja vršnjačkih odnosa te situacije u kojoj adolescent doživljava pritisak i na taj način provjeriti njihovu važnost u objašnjenju ovog fenomena.

LITERATURA:

- Ajzen, I., Fishbein, M. (1980): *Understanding attitudes and predicting social behaviour*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Andersen, S.M., Chen, S. (2002): The relational self: An interpersonal social-cognitive theory. *Psychological Review*. 109. 619-645.
- Baumeister, R.F. (1998): The self. U: Gilbert, D.T., Fiske, S.T., Lindzey, G. (ur.), *Handbook of social psychology*. New York: McGraw-Hill. 680-740.
- Berndt, T.J. (1979): Developmental changes in conformity to peers and parents. *Developmental Psychology*. 15. 608-616.
- Bezinović, P. (2002): Skala interpersonalne orijentacije – IO. U: Lacković-Grgin, K., Proroković, A., Čubela, V., Penezić, Z. (ur.), *Zbirka psiholoških skala i upitnika*. Zadar: Filozofski fakultet. 69-72.
- Bezinović, P. (1987): Koncept o sebi i interpersonalna orijentacija. *Primijenjena psihologija*, 8 (1). 59-65.
- Brown B.B. (2004): Adolescents' Relationships with Peers. U: Lerner, R.M., Steinberg, L. (ur.), *Handbook of Adolescent Psychology*. John Wiley & Sons, Inc. New York. 363-394.
- Brown, B.B., Bakken, J.P., Ameringer, S.W., Mahon, S.D. (2008): A comprehensive conceptualization of the peer influence process in adolescence. U: Prinstein, M.J., Dodge, K. (ur.), *Peer influence processes among youth*. Guilford Publications. New York. 17-44.
- Brown, B.B., Clasen, D.R., Eicher, S.A. (1986): Perceptions of peer pressure, peer conformity dispositions, and self-reported behavior among adolescents. *Developmental Psychology*. 22. 512-530.
- Bukowski, W.M., Velasquez, A.M., Brendgen, M. (2008): Variation in patterns of peer influence: Considerations of Self and Other. U: Prinstein, M.J., Dodge, K. (ur.), *Peer influence processes among youth*. Guilford Publications. New York. 125-140.
- Carmichael, C.L., Tsai, F.F., Smith, S.M., Caprariello, P.A., Reis, H.T. (2007): The Self and Intimate Relationships. U: Sedikides, C., Spencer, S.J. (ur.), *The Self*. Psychology Press. New York. 285-309.
- Carter, D.S.G., Bennetts, C., Carter, S.M. (2003): 'We're not Sheep': Illuminating the nature of the peer group in effecting lifestyle choice. *British Journal of Sociology of Education*. 24 (2). 225-241.
- Cohen, G.L., Prinstein, M.J. (2006): Peer contagion of aggression and health risk behavior among adolescent males: An experimental investigation of effects on public conduct and private attitudes. *Child Development*. 77. 967-983.
- Coopersmith, S. (1981): *The Antecedents of Self-Esteem*. CA: Consulting Psychologists Press. Palo Alto.
- Crockett, L.J., Raffaelli, M., Shen, Y. L. (2006): Linking self-regulation and risk proneness to risky sexual behavior: pathways through peer pressure and early substance use. *Journal of research on adolescence*. 16 (4). 503-525.
- Davies, J., Stacey, B. (1972): *Teenagers and Alcohol: A Developmental Study in Glasgow*. London: Social Survey Division. Office of Population Censuses and Surveys.
- Dishion, T.J., Dodge, K.A. (2005): Peer contagion in interventions for children and adolescents: Moving towards an understanding of the ecology and dynamics of change. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 33 (3). 395-400.
- Dodge K., Gonzales, N. (2009): Family and peer influences on adolescent behavior and risk-taking. Paper presented at IOM Committee on the Science of Adolescence Workshop, Washington, DC.
- Eder, D. (1995): *School talk: Gender and adolescent culture*. Rutgers University Press. New Brunswick, NJ.
- Erikson, E.H. (1968): *Identity, youth and crisis*. Norton. New York.
- Halpern-Felsher, B. (2009): Adolescent Decision Making: An Overview. *The Prevention Research*. 16 (2). 3-7.
- Hartup, W.W. (1983): Peer relations. U: E.M. Hetherington (ur.), *Handbook of child psychology. Socialization, personality, and social development*. New York: John Wiley & Sons, Inc. New York. 103-196.
- Hayes, A.F. (2005): *Statistical Methods for Communication Science*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc. New Jersey.
- Higgins, E.T. (1987): Self discrepancy: a theory relating self and affect. *Psychological Review*. 94 (3). 319-340.
- Leary, M.R. (2008): Functions of the self in interpersonal relationships: What does the self actually do? U: Wood, J.W., Tesser, A., Holmes, J.G. (ur.), *The Self and Social Relationships*. Psychology Press. New York. 95-115.
- Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M., Ricijaš, N. (2008): Podložnost vršnjačkom pritisku kod adolescenata - izazovi definiranja i mjerenja. *Ljetopis socijalnog rada*. 3. 401-419.
- Lerner, R.M., Steinberg, L. (2004): The scientific study of adolescent development: past, present and the future. U: Lerner, R.M., Steinberg, L. (ur.), *Handbook of adolescent psychology*. John Wiley & Sons. New Jersey. 1-15.

- Lotar, M. (2012): Odrednice podložnosti vršnjačkom pritisku u adolescenciji. Neobjavljeni doktorski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta. Zagreb.
- Lotar, M. (2011): Peer pressure and psychological well-being. U: Peer Pressure in Adolescence – Boundaries and Possibilities (str. 34-45). Saarbrücken: Lambert Academic Publishing.
- O'Sullivan, L.F., Gaines, M.E. (1998): Decision-making in college students' heterosexual dating relationships: Ambivalence about engaging in sexual activity. *Journal of Social and Personal Relationships*. 15. 347–363.
- Pardini, D.A., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. (2005): Developmental shifts in parental and peer influences on boys' beliefs about delinquent behavior. *Journal of Research on Adolescence*. 15 (3). 299-323.
- Pervin, L.A., John, O.P. (2001): Personality – theory and research. John Wiley & Sons, Inc. New York.
- Pinquart, M. (2010): Ambivalence in Adolescents' Decisions about Having Their First Sexual Intercourse. *Journal of Sex Research*. 47 (5). 440-450.
- Prinstein, M.J., Brechwald, W.A., Cohen, G.L. (2011): Susceptibility to Peer Influence: Using a Performance-Based Measure to Identify Adolescent Males at Heightened Risk for Deviant Peer Socialization. *Developmental Psychology*. 47 (4). 1167-1172.
- Rachal, J.V., Williams, J.R., Brehm, M.L., Cavanaugh, E., Moore, R.P., Eckerman, W.C. (1975): A National Study of Adolescent Drinking Behavior, Attitudes, and Correlates: Final Report. NIAAA, Rockville, MD.
- Rhodes, N., Wood, W. (1992): Self esteem and intelligence affect influenceability: The mediating role of message reception. *Psychological Bulletin*. 111. 156–171.
- Robins, R. W., Trzesniewski, K. H. (2005): Self-esteem development across the lifespan. *Current directions in psychological science*. 14 (3). 158-162.
- Robins, R.W., Trzesniewski, K.H., Tracy, J.L., Gosling, S.D., Potter, J. (2002): Global self-esteem across the life span. *Psychology and aging*. 17 (3). 423-434.
- Rot, N. (1983): Psihologija grupa: prvenstveno malih grupa i organizacija. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Beograd.
- Santor, D.A., Messervey, D., Kusumakar, V. (2000): Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual attitudes, and substance abuse. *Journal of Youth and Adolescence*. 29 (2). 163-182.
- Sedikides, C., Brewer, M.B. (2001): Individual Self, Relational Self, and Collective Self: Partners, Opponents, or Strangers? U: Sedikides, C., Brewer, M.B. (ur.), Individual self, relational self, collective self. Psychology Press. Philadelphia. 1-4.
- Sim, T.N., Koh, S.F. (2003): A Domain Conceptualization of Adolescent Susceptibility to Peer Pressure. *Journal of Research on Adolescence*. 13 (1). 57-80.
- Steinberg, L., Monahan, K.C. (2007): Age Differences in Resistance to Peer Influence. *Developmental Psychology*. 43 (6). 1531-1543.
- Steinberg, L., Silverberg, S.B. (1986): The vicissitudes of autonomy in early adolescence. *Child Development*. 57. 841-851.
- Tafarodi, R.W., Swann, W.B. (1995): Self-liking and self-competence as dimensions of global self-esteem: initial validation of a measure. *Journal of personality assessment*. 65 (2). 322-342.
- Tice, D.M., Baumeister, R.F. (2001): The Primacy of the Interpersonal Self. U: Sedikides, C., Brewer, M.B. (ur.), Individual Self, Relational Self, Collective Self. Psychology Press. Philadelphia. 71-88.
- Urberg, K.A., Luo, Q., Prilgrim, C., Degirmencioglu, S.M. (2003): A two-stage model of peer influence in adolescent substance use: individual and relationship-specific differences in susceptibility to influence. *Addictive Behaviors*. 28 (7). 1243-1256.
- Zimmerman, M.A., Copeland, L.A., Shope, J.T., Dielman, T.E. (1997): A longitudinal study of self-esteem: implications for adolescent development. *Journal of youth and adolescence*. 26 (2). 117-141.

ADOLESCENTS' RISK EXPOSURE AT THE URGE OF THEIR PEERS – THE IMPORTANCE OF SELF-PERCEPTION AND PERCEPTION OF OTHERS

SUMMARY

In the process of socialization, other people are of particular importance because they serve as a model and through them children and adolescents adopt behaviour patterns. During the period of adolescence, peers influence each other in various ways that lead to behaviour change. One of those ways is peer pressure, through which peers try to impose group's attitudes and/or behaviour to an adolescent.

Adolescents with low self-esteem give in to demands and expectations of others to a greater extent, which in the period of adolescence relate to the compliance to the behaviour of peers. Relationships with significant others are crucial for development of self-esteem. Simultaneously with development of self-concept, in the interaction with significant others, interpersonal orientation is also developed.

The aim of this paper was to examine the relationship between the adolescent susceptibility to peer pressure, their self-esteem and interpersonal orientation. The sample included 267 second grade pupils from two high schools in Zagreb. This is a convenient sample consisting of 69% of girls and 31% of boys aged 15-17 years. In order to achieve the objective of this research, the hypothetical situation for measuring susceptibility to peer pressure (Lotar, 2012), Self-liking/Self-competence Scale (SLCS; Tafarodi and Swann, 1995), and Scale of interpersonal orientation (Bezinović, 2002) have been applied.

The results have shown that susceptibility to peer pressure is negatively associated with self-esteem, but this correlation is pretty low. The results also showed that the gender, adolescents' self-esteem and their philanthropic orientation are significant predictors of susceptibility to peer pressure. Boys and adolescents with lower self-esteem and higher philanthropic orientation showed to be more susceptible to peer pressure. There is no significant interaction effects of self-esteem and dimensions of interpersonal orientation to susceptibility to peer pressure.

Key words: *susceptibility to peer pressure, self-esteem, interpersonal orientation, risk behaviours, adolescents.*